

مصاحبه / کودتای ۲۸ مرداد دستاوردهای ملی شدن صنعت نفت را بر باد داد

۳۱ مرداد ۱۳۹۳ ساعت ۱۸:۳۸

نظام سلطه برای اجرای سیاست مورد نظر خود، دو جریان را نشانه رفت. نخستین جریان، جریان مذهبی به رهبری علما و روحانیون مانند آیت‌الله کاشانی و آقای لنکرانی بود. برای اینکه تعداد زیادی از روحانیون مانند آیت‌الله سید رضا زنجانی از پیشتازان نهضت ملی شدن صنعت نفت بودند مردم نیز همراه رهبران خود بودند.

روز ۲۸ مرداد یادآور کودتای ننگین و سیاهی است که شیرینی نهضت ملی شدن صنعت نفت را در کام ملت ایران تلخ کرد. پس از پیروزی قیام سی تیر به رهبری آیت‌الله کاشانی که باعث روی کار آمدن مجدد دکتر محمد مصدق شد، مصدق در صدد افزایش اختیارات خود و محدود کردن اختیارات مجلس شورای ملی برآمد و بنای اختلاف با آیت‌الله کاشانی را گذاشت.

بدین ترتیب او بدون توجه به نقش و رهبری آیت‌الله کاشانی در قیام سی تیر که منجر به روی کار آمدن مجدد او شد، به پیاده نمودن شعار «جدایی دین از سیاست» پرداخت و برخی روحانیون و نزدیکان آیت‌الله کاشانی را دستگیر کرد. عوامل داخلی و خارجی نیز آنچنان شخصیت این مرد روحانی بزرگ و شریف را لکه‌دار کردند که شاید بتوان آن را در تاریخ ایران بی‌سابقه دانست. طرح کودتای نظامی ۲۸ مرداد را باید در اصل، یک طرح انگلیسی دانست. انگلیس که پس از کوتاه شدن دست خود از صنعت نفت ایران، منابع بسیاری را در منطقه و خصوصاً ایران از دست داده بود، با قطع امید از رسیدن به توافق، وارد مطالعه طرح یک کودتای نظامی شد. در ابتدا آمریکا مخالف بود اما پیروزی آیزنهاور در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا باعث تغییرات عمده‌ای در سیاست خارجی آمریکا شد. کرمیت روزولت رییس اداره خاور نزدیک سازمان سیا به فرماندهی عملیات انتخاب شد و آمریکا و انگلیس، ستاد مشترکی را در ایستگاه اطلاعاتی انگلیس در قبرس تشکیل دادند و عملیات کودتا را طرح‌ریزی کردند. اگرچه اجرای نقشه کودتا در ۲۵ مرداد شکست خورد و شاه از ایران فرار کرد اما سستی مصدق و دلایل مختلف دیگر باعث شد که در ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ کودتا عملی شود و سرلشکر فضل‌الله زاهدی مجری طرح کودتا به جای مصدق نخست وزیر شد و بدین ترتیب با قبضه شدن قدرت در دست استبداد داخلی و استعمار خارجی یکی از ننگین‌ترین دوره‌های استبداد در تاریخ معاصر ایران رقم خورد و باعث حاکمیت ۲۵ سال دیکتاتوری محمدرضا شاه با حمایت مستکبرین و خصوصاً آمریکا شد. این واقعه تاریخی درس‌ها و عبرت‌های فراوانی برای ملت ایران به همراه داشت و به عنوان یکی از تلخ‌ترین روزها در تاریخ ایران ثبت شده است. به همین دلیل [خبرگزاری فارس](#) در نظر دارد تا به واکاوی وقایع ۲۸ مرداد بپردازد و از زوایای گوناگون این وقایع را مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهد به همین دلیل با جواد منصوری معاون اطلاع‌رسانی مرکز اسناد انقلاب اسلامی به گفت‌وگو پرداختیم که در ذیل می‌آید.

* ریشه‌های کودتای ۲۸ مرداد چه بوده است؟

- نهضت ضد استعماری ملی شدن صنعت نفت یکی از موفقیت‌های بسیار بزرگ برای ملت ایران است که در اواخر دهه ۲۰ هجری شمسی در ایران اتفاق افتاد.

پس از ملی شدن صنعت نفت، نظام سلطه همه تلاش خود را به کار بست که نهضت ملی شدن صنعت نفت را با شکست روبه رو سازد و برای دستیابی به این هدف از هیچ گونه تلاشی دریغ نکرد. و راه‌های گوناگون را برگزید.

یکی از این راه که از عوامل تاثیر گذار در کودتای ۲۸ مرداد ماه بوده است، تجزیه و اختلاف افکنی بین گروه‌های سیاسی بوده است. دولت انگلستان بعدها به همراهی دولت امریکا اقدامات و هزینه بسیاری برای اختلاف افکنی بین گروه‌های سیاسی در راستای به شکست کشاندن نهضت انجام داد.

نظام سلطه برای اجرای سیاست مورد نظر خود، دو جریان را نشانه رفت. نخستین جریان، جریان مذهبی به رهبری علما و روحانیون مانند آیت‌الله کاشانی و آقای لنگرانی بود. برای اینکه تعداد زیادی از روحانیون مانند آیت‌الله سید رضا زنجانی از پیشتازان نهضت ملی شدن صنعت نفت بودند مردم نیز همراه رهبران خود بودند.

گروه‌های دیگری که در نهضت ملی شدن نفت نقش داشتند، اعضا و سران جبهه ملی بودند، که بیشتر در بخش‌های دولتی مشغول به کار بودند. یا فارغ التحصیل غرب بودند و به همین دلیل با جریان مذهبی صدرصد همراهی و هماهنگی نداشتند.

نظام سلطه سعی کرد به اشکال مختلف در دو جریان ملی و مذهبی نفوذ کند تا اختلاف بین این دو گروه را روز به روز تشدید کند.

برای دستیابی به این هدف دست به ترور شخصیتی آیت‌الله کاشانی زد. به گونه‌ای که بسیاری از یاران ایشان به تدریج از اطراف آیت‌الله کاشانی پراکنده شدند. مصدق هم از طرف دیگر تحت فشار قرار می‌گیرد به همین دلیل دست به اقداماتی می‌زند که غیر واقع بینانه است.

این اقدامات شامل برگزاری فراندوم برای انحلال مجلس، تعویض پی در پی وزرا می‌شود و همچنین تبلیغات علیه آیت‌الله کاشانی بر مصدق نیز تاثیر می‌گذارد.

اقدامات بیگانگان در ایجاد درگیری بین گروه‌های سیاسی بسیاری از نیروهای نهضت را به بلا تکلیفی و سردرگمی دچار کرد و در نتیجه عملاً جریان مبارزه با استعمار خارجی تحت شعاع مبارزه با اختلاف داخلی قرار گرفت.

این اختلافات موجب شد متأسفانه قدرتی که جریان مذهبی و ملی با اتحاد به دست آورده بودند و در سال ۱۳۳۱ شاه را مجبور کردند به خواست مصدق تن بدهد. یکسال بعد یعنی در مرداد سال ۳۲ بر اثر اختلاف، هیچ فردی از مصدق حمایت نکند حتی حزب توده‌ای که سال‌های قبل منحل شده بود با مجوز مصدق دوباره فعالیت خود را آغاز کرده بود و با سروصدای که حزب ایجاد کرده بود این بیم را برای آمریکا و انگلیس ایجاد شده بود که اگر دولت مصدق سرنگون نشود ایران به دست کمونیست‌ها می‌افتد.

این عوامل باعث شد که ماجراجوی و غوغا سالاری در ایران راه بیافتد و دولت رسمی در ایران ساقط شود مصدق دستگیر شود و آیت‌الله کاشانی کاملاً منزوی شود.

برای این هدف اراذل و اوباش محله فقیرنشین جنوب تهران را جمع‌آوری می‌کنند و به آنان پول می‌دهند تا شعار جاوید شاه و مرگ بر مصدق را در ۲۸ مرداد سر دهند.

در نهایت برنامه‌ریزی‌های نظام سلطه با همراهی عوامل داخلی به کودتا ۲۸ مرداد منتهی شد. البته برخی‌ها معتقدند که کودتا نبود در واقع یک غوغا سالاری و ماجراجویی سلطنتی بوده است.

البته من در این مصاحبه کاری ندارم کودتا ۲۸ مرداد کودتا بوده است یا نبوده است. به هر حال وقایع ۲۸ مرداد منتهی به شکست یک نهضتی و روی کار آمدن یک دولت با رویکرد متفاوت، شده است. حالا شما اسم او را هر چه می‌خواهید بگذارید برخی اصرار دارند که این کودتا نبود و برخی اصرار دارند که بگویند این کودتا بود ما بر هیچ یک از نام‌ها اصرار نداریم این طراحی اجرا شد و متأسفانه با موفقیت هم اجرا شد یعنی توانستند دولت ملی را سرنگون کنند نیروهای انقلابی را از صحنه خارج کنند. و دولت سرلشکر زاهدی را سرکار بیاورند و آقای امینی وزیر امور اقتصادی دولت جدید با آمریکا و انگلیس قرارداد کنسرسیوم نفتی امضا کند و همه دستاوردهای ملی شدن صنعت نفت به کلی از بین برود.

تا به این ترتیب آقای امینی در پاسخ به منتقدان قرارداد کنسرسیوم در مجلس مانند جمله‌ای که تقی‌زاده در سال ۱۳۱۲ در قرارداد داری گفته است مبنی بر اینکه ما آلت فعل بودیم. بگویند مجبور به امضا قرارداد بودیم.

بنابراین دو دستگی که در جریان ملی شدن صنعت نفت اتفاق افتاد به کودتای ۲۸ مرداد منتهی شد و این دعوا چندین دهه ادامه پیدا کرد و سود آن مستقیماً وارد جیب سلطه خارجی شد.

اما این سخن که هر یک از جریان مذهبی و یا ملی عامدانه قصد داشتند نهضت ملی شدن صنعت نفت به کودتا منجر شود حرف

بی‌ربطی است. اما هر دو طرف اشتباهاتی داشتند اما در عین حال باید گفت دکتر مصدق خیلی بهتر از این می‌توانست عمل کند. اشتباهاتی که محمد مصدق مرتکب شد اشتباهات بزرگی بود که از یک سیاست مدار بعید بود.

***چرا احزاب سوسیالیست و ملی‌گرا به دور مصدق لیبرال محافظه کار جمع شدند؟**

طبیعی است که گروه‌های ملی‌گرا مصدق را به خودشان نزدیکتر می‌دیدند به علاوه این که جریان ملی‌گرا بر این تصور بود که امکان ندارد به طور کامل کشور را از انگلیس آزاد کرد و فکر می‌کردند باید به نوعی با انگلیس مماشات کرد؟

اما جریان مذهبی وابسته به روحانیون به طور جدی معتقد به استقلال کشور بودند طبعاً با جریان ملی اختلاف دیدگاه داشت.

نکته مهمی که حائز اهمیت است این است حزب توده به دستور اتحاد جماهیر شوروی در روز ۲۸ مرداد از منازل خارج نشد.

حزب توده مدعی است از طریق مریم فیروز دختردایی مصدق و زن نورالدین کیانوری دبیر حزب توده وقوع کودتا را به مصدق اطلاع داده است با این وجود چرا مصدق نقش منفعلانه بازی کرد؟

قراین زیادی نشان می‌داد که حکومت دکتر مصدق سرنگون می‌شود و حکومت جدید با رویکرد متفاوت روی کار می‌آید اما عملکرد مصدق نشان داد که از این عمل اطلاعی ندارد.

تمام قرائن نشان از اتفاق تغییر دولت بود نامه‌ای که آیت‌الله کاشانی به مصدق می‌نویسد به صراحت مطرح می‌کند اما دکتر مصدق به شکل بسیار موهن و غیرمتمعارف جواب نامه آیت‌الله کاشانی را دادند.

***برخی مدعی هستند بعد از کودتا آیت‌الله کاشانی و آیت‌الله بروجردی پیام تبریک فرستادند و آیت‌الله زنجانی و طالقانی تا آخر با دولت مصدق بود؟**

هیچ مدرکی وجود ندارد که آیت‌الله کاشانی و بروجردی بعد از کودتا به شاه تبریک گفته باشند. لاقلاً من خبر ندارم و اصلاً نمی‌تواند درست باشد.

***چرا پیشنهاد بانک جهانی را برخی می‌گویند بهترین پیشنهاد بود مصدق نپذیرفت؟**

تصور رهبران نهضت ملی شدن صنعت نفت این بود که می‌توانند قانون ملی شدن صنعت نفت را به طور کامل اجراء بکنند به همین دلیل نیازی به پذیرفتن پیشنهاد بانک جهانی نیست

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/20158/بچہ-مصاحبہ-28-کودتایہ-میرداد-ہاے-دستاورد-مرداد-28-کودتایہ-مصاحبہ/20158>